

КОСМИЧКИ АСПЕКТИ У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ ИЗМЕЂУ ДВА /СВЕТСКА/ РАТА

ТОМИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

Јагодина

Резиме. У овом раду ћемо се задржати на српској књижевности која је стварана између два рата, у поезији и прози. Истражићемо космичке аспекте у поезији песника који су стварали између два светска рата и то према Антологији Борислава Михајловића, а у прози према Антологији српске прозе Велибора Глигорића.

Поред термина космос /грч./ у употреби је и универзум /лат./, затим васиона или свемир /слов./. Још су у употреби видљиви свемир и наш свемир а дефинише се као сва материја и сав простор. Галаксије су основни елементи васионе а она се састоји од звезданих система.

Према јудео-хришћаском веровању постоји свет, васељена коју је створио бог.

Космогонија /грч./ је област астрономије која опет изучава Сунчев систем, систем Земља- Месец, укључујући и звезде.

Тако широк појам као што је космос, дакле обухвата нашу планету Земљу и на њој сву фауну и флору, као и звезде и Месец.

Разматрање задате нам теме почињемо поезијом Душана Васиљева, песника генерације. У песми *Грозница* сећа се да су преко неба бесни летели ждралови у бескрајној ноћи. Песникове очи често су упрте у небо где се траже одговори на многа егзистенцијална питања

У песми *Човек пева после рата* песник не тражи ништа више, само још шаку зрака/ и мало беле јутарње росе. Зрак и роса су симболи живота. То је некад довољно А у песми *Смрт покољења* песник види само ноћ и таму као метафоре безизлаза, беспућа и резигнације. Светлост и тама две су силе које симболизују радост и срећу, тугу и смрт, да би у песми *Нараштаји* уплео радост у сунчеве зраке а персонификујући облаке пева им сјај победа скорих. Ипак песник верује у победу добра.

Да опет у песми *Два веселника* јесење руже на смрт миришу, општу и неумитну, у космичком смислу безначајну. Смрт једог људског бића у космичким размерама је занемарљива.

Милош Црњански, нарцисоидан и чулан, грациозан, елегантан и мек, загледан у своју далеку Суматру, у својој песми *Серената* он нас позива да

слушамо и гледамо како плаче Месец млад и жут, за песником, за нама. Ето персонификације, јединства, целине. У Мојој песми песник каже да је његова душа ко Месец бледа, и да блуди невесела. Опет поређење с Месецом, том непресушном инспирацијом романтичара и неоромантичара. А у *Суматри*, тој незаобилазној песми су и снежни врхови Урала, неки поток, једно вече, трешње ,плава мора, зрна корала али и Месец са запетим луком и далека брда. Јединство ове наше планете, све је тако далеко а опет ту око нас. И у *Стражилову*, тој песми над песмама Месец у реци, расцветан као крин блиста а небеса су чиста, и над земљом овом кроз коју Арно руди /пун звезда и зрака, све је љубав и свуда је љубав, врховни мотив свих песника.

И даље песник дрхти још витак од река и небеса... милује ваздух под сремским виноградом, а крај Месеца звезда заблиста и види да су његова и туђа младост увек исте. Општа судбина свих живих на овој нашој старој планети

Иво Андрић, велики писац, почео је поезијом, да изрази своје немире под бескрајним пространством хладних звезда, сребрним тренутком отуђене даљине.

Овај нам свет није топли дом. Непомичне планине, високо укочено небо, тврда немилосна земља. Где је наш дом, где је та обећана земља. Небо ће остати гордо и хладно на висини. Људско биће је овде код Андрића јадно и беспомоћно. Иста нас судба чека. Све је високо, далеко и хладно.

И љубав се дешава у води, под звездама, на трави али и упркос томе земља је овде јака и небо као и увек вечно а човек слаб и кратковек.

И птица одлети са вриском са света.

Брегови који се у даљини причешћују сунцем једини су вредан напор земље.

Лишен збуњених вечерњих мисли о звездама и даљинама песник пада пред бреговима, врховима земље, на којима влада за нас далека неразумљива хармонија елемената. Бела тишина до које се није спустио бог и до које није досегао човек. Врхови ове земље на којој патим још увек су ми дражи од неког непознатог далеког неба...Вама пружам моје руке празне, каже песник.

Ко ће знати времену крај/Ветру пут, тишини име, пита се песник.

Даљино, мајко свих жеља.

Есејиста, преводилац, лингвиста, пародичар и најзад песник од посебне врсте

Станислав Винавер је музичар и математичар по образовању, пре свега и после свега песник који је хтео пронаћи звезду у болу линије /линију бола у звезди.

У песми *Соната-триптихон Растка Петровића III Fuga* Црвљиво сунце глумило/ Једнакост је лудо бивала/ Небеса се посакривала а Време се горко згрушало.

У песми *Чувари света* гора и поток чекају цвет. Код овог поливалентног и полифоничног песника све је у парадоксу и апсурду, гротескно.

Тодор Манојловић пунио је своје стихове ружама, златним чаролијама јутра раскошју пролећа и сунца, била је то поезија умирања у лепоти.

У песми *Сумор и радост нашег доба* пева о музици космогонијских заноса, о путовању на Марс и Месец. Песник даље каже да нам космички радио зуји и струји кроз крв и мозак. У једној другој песми *Јутро*, Трепери прво руменило сунчаног заноса / И ликују бледе реке .../ И небо –бајна Мадона.

Једна бела звезда сева на врху сваког копља... стварају се нова сазвежђа, све су звезде међу собом везане алхемијским нитима а свака за се са Сунцем, тим огромним херојским срцем, што се тријумфално диже ка белом усијању. А у песми *Из дневника* звезде су нам биле сасвим блиске, висиле су у грању још зеленог дрвећа и падале су често као ватрене шишарке, негде низ хоризонт од црвене кадифе.

И најзад у песми *Бразда*, На модром пурпур у неба засветле јасно васионске тачке безбројних звезданих јата Звезде, сазвежђа и онај део бескрајности чијим се дахом и пламеном напаја и расветљује чаробно овај наш скучени тмурни живот крви и земље жудан звезда и звезданог смисла и закона. Наш живот биће исписан на заветној плочи неба између Лава, Кентаура и Диоскура и бацаће кроз векове своју светлост на земљу.

Песник сав заронио у космос, жуди за његовим смислом .

Растко Петровић, самосталан, снажан, многострук, недовољно проучен песник чека свој тренутак. У песми *Путник*, посвећеној Винаверу, у тајности поверава име једне звезде и Гле месец, чудна свим стенама рима, због њега плима. Мало поигрвање речима али и објашњење космичких сила.

У познатој песми *Сви су чанци празни* обраћа се Месецу да заспи над топлим супом детињства Месец је овде метонимија за топлину У безименој песми онима који помреше у Албанији: каже: Очију отворених ка звездама што шире се прозори чувах мртвог друга. На поетски њему својствен начин песник оживљава слике албанске гоготе.

Песма *У савани!!!.. то беше...!* говори о Растку, песнику, путнику То беше једно друго небо... друга сазвежђа и Јужни Крст, други бог. Месец је њему био мађије. Ноћ победе Јужни Крст међу звезда/ Свој мач.

Велимир Живојиновић /В Massuka/, прецењен најпре, одмах затим потцењен, код њега Сунце понекад залута а ветар хоће да тка у песми *Пред зиму*.

У другој пак песми *Идила* Сунце руди на недрима, ветар шуми у гранама и опет Сунце пролива злато по коси. Лепа пластична дескрипција опчињености лепотом. И даље у песми *На заранку*, Пролеће на небесима /јесен у души. Две контрастне слике треба да изразе песникову тугу

Раде Драинац, позер или патник, хуља или песник, шта си био, пита себе песник Драинац. Све је он то био помало. У безименој песми опевао је своју људску и песничку судбину Глад ми је бескрајна, а руке вечно празне / Ноћу низ улице градске на прстима носим Месец. Песма *Ma bohem* је карактеристична по коришћењу сталних и омиљених песничких реквизита

као што су Месец, јесење кише, облаци, дани као лишће развејани, чежње за даљином, Коњ је копитом месец избацио из штале, румено пролеће, зна да буде и варљиво.

Десанка Максимовић је као једино оружје носила своју свежу, наивну, топлу, искрену реч. Сва од белине и од нежности само је облаке и звезде брала /*Песникова туга*/. У песми *Покошена ливада*, Ливада крај реке сања/Зрикавци тужно зричу, траве умиру ... плач се чује до облака. Елегична идила. У другој једној песми *Змија* понавља се рефрен Сунце сија на крају сваке строфе. А у песми *Мрак*, Само цвет на води као удављена звезда бледо светли. Бог је велики небески кмет / *Сељакова смрт*. Песникиња пева помало резигнирано о богу и његовој свемоћи.

Душан Матић, осетљив вибрантан, рафиниран, мисаон он је свесно диктирао своје аутоматске текстове, приволевши се поетици надреализма.

У песми *Теку реке* у коси свакој звезда ће касно да се јави...реке су лепше од немог зачина труле месечине голе месечине, јалове месечине. Ипак греје ледена месечина, реке пуне месечине. Све сами нови слободни епитети.

Александар Вучо, готово једини у целој међуратној поезији имао је дар резигнираног хумора слободне асоцијације. Он премешта ноћ у сјај звездане магле Рађања/Крвав је залазак сунца а звезде мирне, безазлене. /*Начела/ Равнодушност за смрт других*.

Милан Дединац, песник *Јавне птице*, индивидуалне и инспирисане поезије стања и осећања модерног човека . Док ветар улице брише где су небеса та, пита се песник. Јавна птица Пада на моје дане/пада на моју тугу / пре него сунце сване / на води што се буди. Звездо, звездо, у небу ти, а ја те љубим, једина звездо, што сам те дуго гледао, звездо јутарња, пуста звездо у мору, ти звездо, а ја те волим. Један је од многобројних заљубљеника у звезде али стварно и страсно.

Сви ветрови на свету дували су кроз моја плућа, који све виде и све знају /*Један човек на прозору*/ Месечев срп у окупаном некаквом небу обасјан Сунцем.

И то исто сунце само кротко и младо, тек постало раздањава. Кише се сурвавају и звезде, огњене магме Сунца над овом мојом главом, над нашом. Песме су му права апотеоза Сунцу и Месецу.

Момчило Настасијевић, велика самоникла, усамљена песничка личност, завереник језика, мистике и предања, фолклорни песник. У песми *Фрула* њега је с неба стрела ранила, али не Аморова јер / Шта вреди плаветно небо кад негде запева труба / Кад умре човек. Небо тај симбол лепоте и извор живота кад је смрт у питању нема никаквог смисла, вредности и значаја.

Ристо Ратковић, експресионистички настројен модерниста. У песми у прози *Мртве рукавице* увело је сунце његове савести, пљушти мрак. Сунце, извор светлости је симбол живота насупрот тами симболу смрти. Нема љубави нема живота, поручује песник.

Жарко Васиљевић, дисао је и помало писао, естрада, распричан, меланхоличан. Њему време пролази равномерно наизменечно, ноћ па дан,

дан па ноћ. У тој равномерној смени пролази живот, вечност траје. Наднет над људском егзистенцијом песник примећује да бројеви живе са човеком као пси и верни су му. Шта би човек без бројева.

Младен Лесковац, непретенциозан, смирен, интеллигентан, реминесцентан. Сложено једноставан. Песник филозофије великих тема. Ово што вечерас овде лудо говорим небу би предати ваљда требало. Тако је страх човеков на Земљи кадкад побожнији него молитва. Вребају га сотона и анђео. Она, мајка је највећа и она светли, данас и кроз векове, више него звезда. Када она умре за њега више љубави неће бити на земљи. Песму *Под једном друкчијом звездом* почиње: Јутарњи додир топле већ земље, ваздуха, воде /вечити дивовски живот свуда наоколо. Џиновски елементи неопрезно суде и владају. Вечерња, мирна песма векова међутим, пролази. Звезде се смењују са сунцем. Живот је огроман, Земља је топла колевка у којој се љуља цели бескрајни свет, светао сав под једном друкчијом, топлијом звездом.

Елементи владају, време пролази, живот је ипак дивовски, огроман, на топлој земљи, са топлом звездом изнад. И поред неумитне пролазности песник слави живот на Земљи, она је ипак човеков топли дом, огњиште.

Десимир Благојевић, на трагу Црњанског и народне лирике и под утицајем надреализма. Времена неће бити за биљке и звезде, децу и птице, ни сова да плаше звезде. Мрачна песимистичка визија будућности и човека у њој.

Оскар Давичо, најбурнији песник друге међуратне генерације, креативан, сензуалан, смео. У *Хани* он воли од неба до руке, до неба с кога сунце скида

Заробљеник чула, сав је окренут свом свом унутрашњем свету, обузет својим страстима, сензуалан.

Све је космос и све је у космосу.

COSMICAL ASPECTS IN SERBIAN LITERATURE BETWEEN TWO WORLD WARS

Cosmical aspects in Serbian literature between two world wars were investigated in poetry, according to the anthology of Borislav Mihajlović and in novels, according to anthology of Velibor Gligorić.